

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

**גדרי מצוות שבירתת
שביעית ותוספת-שביעית**

- שפא -

נמסר בשבת קודש פ' ניצבים וילך ה'תשע"ד

להודעה בדבר זמני השיעורים בחג הסוכות וחוה"מ סוכות הבעל"ט ראו הודעה נפרדת
המצורפת לאימייל זה.

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

גדרי מצות שביתת שביעית ותוספת-שביעית

על הזמן, כלומר להוסיף על קדושת השבת כאילו השבת מתפשטת מעבר ליום עצמו, וכפי שמשמע מדברי הרבה ראשונים שלכך אפשר לקדש מבעוד יום, משום דין תוספת [עתוס' רא"ה וריטב"א ברכות כז; או"ז; ; מרדכי מגילה תשצח - שלא כהרמב"ם שלא הביא להלכה דין תוספת שבת, ולכך כתב שמצות הקידוש היא לקדש את השבת סמוך לכניסתה או ליציאתה, ולדבריו א"צ לקדש בזמן הקדושה דוקא אלא אף מקודם בסמוך לה, ולדבריו אין ראייה מכך שמקדשים מבעו"ל לקיומו של דין תוספת שבת]. ואם כן, זהו שמקשה הטו"א, הלא מכך שבשביעית אין איסור בזמן התוספת אלא על מלאכות שלצורך השביעית, מזה מוכח שאין זו תוספת לעיקר הזמן, כאילו השביעית מתפשטת מעבר לשנה עצמה, שאם כן היתה אסורה אז כל מלאכה, אלא דין מסוים הוא במלאכת השביעית לאסרה אף מקודם לשנה עצמה, וא"כ כיצד למדים משביעית לשבת ויוהכ"פ ששם הוא דין תוספת לקדושת היום ולא רק לאיסור מלאכה.

ב מעתה שנתבאר עומק הקושי, נפתח הפתח להתיישב בדבר, האם אכן גדר תוספת שביעית הוא שייך רק לניהוג השביתתה, או שמא זהו דין שנאמר כלפי הזמן עצמו, להוסיף עליו, כביכול להרחיב את השנה השביעית. ונראה להוכיח מכמה מקומות שאכן כך הוא גדר הדין; -

בגמרא במו"ק (ג:) משמע שלולא לימודים מיוחדים היה בדין ללקות על עשיית מלאכה בזמן תוספת שביעית. ופירשו התוס', אעפ"י שאין כתוב בתוספת אלא עשה 'בחריש ובקציר תשבות', יש לומר שמשם למדים שהשביעית מתחלת משנה הששית, וכל דין שביעית יהיה לששית. פירוש, אף כי החיוב לעשות תוספת הוא מצות עשה, אבל תוכן החיוב הוא להחיל את דיני השביעית על הזמן שמקודם, ולכך שייך בו חיוב מלקות. ואמנם הריטב"א שם פירש שהכוונה למכת מרדות מדרבנן אבל התוס' ותורא"ש נקטו על פי פשט הסוגיא דמצרכינן לה קראי, דדין תורה קאמר. ועוד מבואר בתורא"ש (ד. ד"ה אבל) שגם לפי האמת לא נתמעט ממלקות אלא לרבי ישמעאל ובזמן שאין ביהמ"ק קיים, אבל בזמן הבית או לרע"ק לוקין על תוספת שביעית? הרי משמע שגדר הדין הוא תוספת בזמן, שלכך כל האיסורים שנאמרו בשמיטה חלים ג"כ על זמן התוספת?

ובן יש לשמוע דחד דינא הוא, תוספת שבת ותוספת שביעית, ממה שכתב אחד מן הראשונים, הר' אברהם ב"ר עזריאל (ערוגות הבושם, מובא בשו"ת מהר"ח או"ז קפ"ה) ששיעור תוספת בשבת הוא שתי שעות, ולמד זאת משביעית ששיעורה אחד חלקי שנים עשר מהשנה, שלשים יום, אף כאן אחד חלקי שנים עשר מהיממה. הרי נראה שגדר אחד לתוספת שביעית ולתוספת שבת, להוסיף על זמן הקדושה חלק מסויים, ועל כן למד שהשיעור הוא אחד משנים עשר של אותה הזמן. ואמנם שיטה יחידאית היא אבל יש לשמוע ממנה שדין אחד הוא בשניהם, להוסיף על הזמן.

ב ובמנחת שלמה (ח"ג קכ"א) צדד בזה מדנפשיה וכתב שתמוה לוטר כן.

ג י שאינו מוכרח, ד"ל דוקא לגבי דיני השביתה הנאמר בהך קרא, דיינין להו כשביעית, לא לשאר מילי.

א נחלקו תנאים (בשביעית א, ד וברייתא בר"ה ט.) על מקור דין תוספת שביעית; לדברי רבי עקיבא ילפינן מבחריש ובקציר תשבות, שאין צריך לומר חריש וקציר של שביעית, שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וכו' אלא חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית. ורבי ישמעאל דרש כתוב זה לענין שבת בראשית ולא לשבת הארץ, ולדבריו הסיקו בגמרא (במו"ק ד.) שתוספת שביעית מהלכה למשה מסיני. וזמן התוספת מדין תורה שלשים יום, וחכמים הוסיפו פרקים שונים כמפורט במשניות. ועוד אמרו שם שדוקא בזמן שבת המקדש קיים אסור [כרבי ישמעאל שהלכה למשה מסיני היא, וכך נתקבלה ההלכה, בדומה לערבה ולניסוך המים שהם מהלכה בזמן הבית], אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים מותר לחרוש עד ראש השנה. וכן הלכה (רמב"ם שמיטה ויובל ג).

ולרבי עקיבא, דילפינן תוספת מקרא, מתבאר בסוגיא בראש השנה (ט.) - כפירוש רוב הראשונים, למעט הרז"ה והרשב"א - שאין צריך לימוד מיוחד לדין תוספת יום הכפורים ושביתתה, משום דיליף לה משביעית, שעל כן שאלו בגמרא לרע"ק האי ועניתם את נפשותיכם בתשעה [שבא ללמד תוספת עינוי אליבא דרבי ישמעאל] מאי עביד ליה - מיבעי ליה לכדתני חיאי בר רב מדפתי לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

והקשה הגרעק"א בגליון הש"ס, כיצד למדים תוספת עינוי יוהכ"פ מתוספת מלאכה בשביעית הלא אין ללמוד עינוי ממלאכה במה מצינו, דמה למלאכה שנוהג בשבתות וי"ט. והוסיף להקשות לפי מה שכתבו התוס' (שם ע"ב) שאף בתוספת שביעית גופא אין איסור מהתורה אלא בחרישה וקצירה אבל לא בנטיעה, א"כ כיצד אפשר ללמוד מזה לתוספת עינוי יוהכ"פ.

עוד תמה הטורי-אבן, הלא באמת שני ענינים שונים והפוכים הם; בתוספת שביעית האיסור הוא לעשות מלאכה לצורך השביעית אבל מותר לעשות לצורך הששית כדתנן בשביעית (פרק ב) מזבלין ומעדרין במקשאות וכמדלעות עד ראש השנה וכו'. והטעם, משום שמלאכות אלו מועילות לשנה השישית [ובירושלמי מבואר שהוא הדין למלאכות דאורייתא], ואילו תוספת שבת אין ענינה משום שעושה מלאכה המועילה בשבת, שהרי ודאי מותר לעשות מלאכה בחול שתועיל לשבת, אלא האיסור הוא עצם עשיית המלאכה בזמן התוספת, כך לי אם עושה לצורך השבת או לצורך חול. ונשאר הטו"א בקושיא. [וכנראה זהו הטעם שהוציאו הרז"ה והרשב"א דברי הגמרא מפשוטם וכתבו דאליבא דאמת אף לרע"ק צריך לימוד אחר לתוספת שבת ויוהכ"פ].

ונראה לפרש קושייתו, כפי שמדוקדק בדבריו, לא רק משום שדיני התוספת בשביעית ובשבת שונים זמ"ז, אלא כל עיקר גדר הדין חלוק הוא בשביעית ובשבת ויוהכ"פ וכיצד יתכן שמקור אחד לשניהם, דהנה כבר חקרו (ע' תורת זרעים ועוד) בגדר דין תוספת, האם הוא תוספת באיסור מלאכה, כלומר מצוה להוסיף עוד בניהוג איסור מלאכה או בניהוג העינוי, או גדר הדין הוא תוספת

א וע' ערש"ש ויפה עינים.

מעצמה [ורק לבית שמאי מצינו כזאת משום שבתית כלים], וא"כ יש לעיין מדוע בשבועית אסור הדבר, הלא סוף סוף אינו זורע ולא עושה כלום בשבועית עצמה.

ואמנם לרמב"ן דרך אחרת בדין זה, ולדבריו דין זה של עקירת הנטיעה אינו אלא גזרה דרבנן משום שנות ערלה הנמנות משעת הקליטה, שמא יראה כאילו נטע בשבועית שהרי היא הראשונה למנין שנות ערלה, לכך אסרו ליטע באופן שייקלט בשבועית [ולשיטתו אין איסור באילני סרק ובכל מה שאין נוהגת בו ערלה, אבל לפי שיטת הראשונים דלעיל אסור בכל אופן משום קליטת הצמח בשבועית]. הא מיהת משיטת רש"י ר"ת ור"ש יש לשמוע כפי פשט הדברים שיש איסור דאורייתא לעשות פעולה קודם שבועית, אף לא בזמן התוספת, באופן שתגרום קליטה בשבועית.

וזכר עמד המנחת-חינוך על פשר הדבר ומקורו, ופירש משום שנאמר 'ושבתה הארץ שבת לה' - משמע שהמצוה היא שהארץ תשבות ולא על האדם, וכדוגמת דין שבתית בהמה בשבת, שאעפ"י שהאדם אינו עושה מאומה, מצווה הוא שבהמתו תשבות, כמו כן לענין שבועית מצווה הוא שהארץ תשבות, ולכן חייב לעקור הנטיעה שעתידה להיקלט בשבועית מאחר ומצווה על שבתית הארץ. והוציא מזה דין חדש [והעיר על כך שלא הוזכר הדבר בקדמונים], שנכרי העובד בקרקע של ישראל מעצמו, מצווה הבעלים למונעו שהרי הארץ צריכה לשבות, כך לי ע"י מלאכת ישראל או מלאכת נכרי. וכתב ושנה ענין זה בהרבה מקומות (קי"ב, החצ"ט, ש"א, ש"כ, ו'). ובדבריו אלו מתבארים דברי הראשונים הנ"ל בשופי, כאמור.

ובן למד המנ"ח מפשט דברי הגמ' בע"ז (טו): 'אדם מצווה על שבתית שדהו בשבועית' בדומה לשבתית בהמתו בשבת, ע"ש. ואכן כן נראה מדברי תוס' הר' אלחנן והריטב"א בע"ז שם. אלא שהחזו"א (שבועית כ"ה) חידש חידוש גדול, שאיסור נטיעה מקודם באופן שייקלט בשבועית אינו מצד עיקר מצות השבתית אלא משום דין תוספת, ולהלכה שבזמן הזה אין דין תוספת, אין איסור ליטע קודם השבועית באופן שייקלט בשבועית. ואולם הגרש"ז"א (מנחת שלמה ח"א מח. וע"ע במעדני ארץ שבועית יג) פקפק בזה עפ"י פשט דברי הראשונים הנ"ל המורים שאין זה ענין לדין תוספת אלא כך הוא מעיקר מצות שבועית שאסור ליטע בענין שייקלט בשבועית. והיינו כהסבר המנ"ח שהמצוה היא בשבתית הארץ תשבות. ולפי דרך זו אף בזה"ז יהא אסור ליטע אילן מט"ו באלול מפני קליטתו בשבועית.

ד ובדעת הרמב"ם, הקשה הגר"י"פ פערלא (עשה סא) סתירה בין לשונו ברמזי המצוות 'שתשבות הארץ בשבועית ממלאכתה' שמשמע שמצות השבתית היא על הארץ ולא על האדם [ורק לגבי הלאוין כתב 'שלא יעבוד - האדם - עבודת הארץ'], ללשונו בהלכות (ריש הל' שמיטה ויובל): 'מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה השביעית... וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה' - מזה

ד [ואף על ע"י נכרי]. יש להעיר שגם לדעת החזו"א שמתר ליטע עד ר"ה, אין הכרח להתיר מדאורייתא עבודת נכרי בשבועית, כי יתכן ובשבועית אסורה כל עבודת אדם. וכן משמע מסיפור דבריו בס"י ז' סקכ"ה [ומבואר שם שתלוי הדבר במחלוקת הראשונים, הר' אלחנן והרמב"ם]. ומדברנו לכ"ז ע אסור. גם נראה שלא התיר החזו"א אלא בכגון קליטה שהארץ עושה מלאכתה מעצמה [כדוגמת בהמה התולשת ואוכלת בשבת להנאתה, דפשטא דמלתא אין בזה חשש שבתית בהמתו]. משא"כ במלאכה ש"ע התערבות חיצונית, כגון העורך את שיעון ההשקיה קודם השבועית כדי שהמים ישקו בשנה השביעית ויצמיחו, שאף שאין איסור תוספת, הרי בפעולתו מונע שבתית הארץ.

ובן נראה להוכיח משיטת רש"י (בר"ה י:) שאסור ליטע סמוך לזמן התוספת באופן שתיקלט הנטיעה בקרקע בזמן התוספת. ואם היה זה רק דין בניהוג השבתית בלבד, מה מקום לאסור הקליטה בזמן התוספת הרי בעצם אין דין 'שבועית' בקרקע באותו הזמן, ואין סתירה לניהוג השבתית בקליטה דממילא. ואכן רש"י ביבמות (פג.) נימק דין זה: 'דכל שלשים לפני שבועית כשבועית דמו דנפקא לן מבחריש ובקציר תשבות'. פירוש דבריו שגדר הדין הוא תוספת הזמן והרחבתו. ואם כן מתורצת קושית הטו"א, ושפיר יש ללמוד תוספת שבת ויוהכ"פ מתוספת שבועית, דבתרוויהו גדר אחד הוא, של תוספת הזמן והרחבתו.

אלא שצריך להבין אם כן מה טעם מותרות מלאכות שאינן לצורך השבועית, הלא גם זמן התוספת עצמו בכלל דיני השבועית. ועוד, מה טעם לא חלה קדושה על הפירות בזמן התוספת.

ג נקדים לבאר גדר מצות השבתית בשבועית; - שנינו (שבועית ב,ו): אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיכין ערב שבועית פחות משלשים יום לפני ראש השנה, ואם עשה כן - יעקור. רבי יהודה אומר: כל הרכבה שאינה קולטת בשלשה ימים שוב אינה קולטת. רבי יוסי ור"ש אומרים: שתי שבתות. פירוש, נחלקו התנאים על זמן קליטת הנטיעה בקרקע, אם היא לאחר שלשים יום מהנטיעה או שלשה ימים או שבועיים. וכן הלכה. וכבר עמדו הראשונים לבאר במה מדובר, הלא בין כך אסורה העבודה שלשים יום קודם השבועית משום תוספת שבועית. ופרש"י (בר"ה י:) שהזמנים הללו אמורים קודם זמן התוספת, שאסור ליטע באופן שייקלט הצמח בזמן התוספת וכנ"ל [ו'שלשים יום לפני ראש השנה' שאמרו - לאו דוקא, או הכוונה לאחד באלול, שהוא ר"ה למעשר בהמה. עפ"י מפרשים]. והתוס' חלקו על כך, ופירש רבנו תם שמדובר בתוך זמן התוספת ולא נאסרה בזמן התוספת אלא חרישה וקצירה אבל לא הנטיעה, ורק באופנים שייקלט הצמח בשבועית אסור, ובה נחלקו מהו זמן הקליטה. [כמה מהראשונים (הרמב"ן ובית מדרשו) בהביאם דברי ר"ת, פירשו טעמו משום שלא נאסרה אלא מלאכה המועילה לשבועית כגון חרישה, אבל לא נטיעה שהיא מלאכה חד פעמית העשויה לשנים רבות, והרי לעולם האילן צומח וגדל בשבועית, גם כשנטעוהו זמן רב מקודם, ולכך מלאכה זו לא נאסרה בזמן התוספת. ויש ראשונים שהביאו דברי ר"ת ללא הסבר זה אלא משום דבתוספת אין כתיב אלא 'בחריש ובקציר'. ע' בפירוש הר"ש ריש שבועית ובתוס']. והר"ש משאנץ (שבועית רפ"א ופ"ב מ"ו) נקט שהנטיעה אסורה בזמן התוספת, ופירש שזה שנחלקו החכמים בשיעור הקליטה, נפקא מינה לענין הדין שיעקור אם נטע, שאם הצמח עתיד להיקלט בשבועית חייבים לעקרו מקודם, וזהו שנחלקו בשיעור הקליטה כמה הוא, אבל לכתחילה בכל אופן אין ליטע שלשים יום קודם ראש השנה.

ע"ז כל פנים למדנו מדברי הראשונים דבר חדש, שלדעת הכל אסור ליטע קודם השבועית באופן שתיקלט הנטיעה בשבועית, ולא מדין 'תוספת' אלא מעצם מצות השבועית היא, אלא שלפרש"י דין זה אמור אף כלפי התוספת, שאסור ליטע מקודם לכן באופן שייקלט בזמן התוספת, ואילו לר"ת ור"ש לא נאסר אלא בקליטה בשנת השבועית עצמה אבל לא קליטה בזמן התוספת.

וי"ש לעיין בדין זה, הלא בשבתית שבת כגון זה ודאי אין איסור לעשות פעולה קודם השבת באופן שבשבת תיווצר המלאכה

משמע שגדר המצוה היא כגדר הלאוין, על האדם.

אבן, מצינו בזה סברא נוספת; התור"ד (בר"ה י: במהדו"ת) פירש שאם הדבר ידוע שלא תוכל לקלוט קודם שביעית אלא בשביעית הו"ל כנוטע בשביעית ויעקור. ופירוש דבריו דהנה גבי איסור שבת פשיטא דשרי לנטוע קודם שבת ואף שהקליטה בשבת גם היא מכח מעשה הנטיעה שעשה האדם, הא לא הקפידה תורה אלא על מנוחת האדם שלא יעשה מלאכה בשבת עצמה, (ונודעים דברי החת"ס, הבית-מאיר ודברי יחזקאל בענין דברי הנמו"י ב"ק כב), אבל לענין שביעית שגדר המצוה הוא שהארץ תשובת [ולא האדם כבשבת], שפיר י"ל שמייחסים את הקליטה למעשה האדם כאילו ממשיך לעשות את פעולת הנטיעה עד שתקלט. ואף שבשביעית אינו פועל כלום מ"מ אין די בכך שהאדם שובת אלא הארץ טעונה שבתה והרי אינה שובתת מכח מעשהו [ולפי"ז מובן שדוקא אם ע"י פעולתו שנטע נעשית קליטה, ולא בקליטת צמחים הנעשית מאליה, שבוזה אינו מחויב למונעה בשביעית].

ה ניהדר לענין הראשון. כיון שהוכחנו מכמה מקומות שדין תוספת, בשביעית כמו בשבת, מתייחס לזמן עצמו ולא רק לניהוג שבתה, א"כ מה טעם מותרת עבודה לצורך הששית. ונראה שגם בשביעית עצמה, גדר האיסור הוא שלא לעשות מלאכת שביעית: כלומר מלאכה המתייחסת לשנה זו, ולו יצויר שיעשה בשביעית מלאכה השייכת לשנה אחרת - מותר. כן נראה ברור ומוכח מכמה מקומות, וכפי שיבואר לפנינו; -

הנה מבואר בגמרא הנ"ל שצריך לימוד מיוחד לאסור קציר שביעית היוצא לשמינית. וכמה פירושים נאמרו בדבר. ודעת הרמב"ם (בפירוש המשנה ריש שביעית) לפרש דהיינו קציר הנעשה בשנה השביעית לצורך השנה השמינית. ופשט הדברים שלשיטת הרמב"ם (פ"א ב-ג; פ"ד אכב) שני ענינים יש באיסור קצירה ובצירה, כפי שכתב החזו"א (יב,ה-ז): א. משום חסרון בדין הפקר ונטישה, בכך שמתנהג בה מנהג בעלים הקוצרים את שדהו. ומצד איסור זה מותרת הקצירה שלא כדרך הקוצרים, קוצר מעט מעט וחובט ואוכל וכו'. וזהו המבואר ברמב"ם בסהמ"צ (ל"ח רכב רגג) שאיסור הקצירה והבצירה משום ניהוג הפקר בפירות. ב. הקצירה היא מלאכה המכשירה את הקרקע לזריעה חדשה, בדומה לחרישה. וכן הבצירה בענבים, יש בה משום מלאכת האילן להכינו ליתן תנובה חדשה, בדומה למלאכת זמירה. וכן מורה פשט הסוגיא במו"ק (ג) שהשוותה איסורי קצירה ובצירה לאיסורי עבודות הארץ דזריעה וזמירה. וזהו פשט דברי הרמב"ם שקצירה בשביעית הנעשית לצורך הכנת הקרקע לשמינית, גם היא אסורה.

י"ז לשאל מדוע נצרכנו לילפותא מיוחדת לכך, והלא סוף סוף עושה מלאכה בשביעית, ומה מועילה כוונתו שעושה כן לתועלת השמינית. וכי העושה מלאכה בשבת לצורך חול עלה על הדעת לפטרו. אתמהא.

הרי מבואר מזה שלולא גילוי מיוחד לאסור קציר שביעית היוצא לשמינית היה מותר הגם שעובד בשביעית - כי לא נאסרה אלא מלאכת השנה השביעית ולא מלאכה המתייחסת לשנה אחרת. וגילה הכתוב שגם מלאכה זו הנעשית לתועלת השמינית מוגדרת כמלאכת שביעית: כיון שהיא נעשית בשנה השביעית.

ובן ראייה משיטת ר"ת לפי מה שפירש הר"ש (ב,ו) שיטתו שהנוטע נטיעה בשביעית מותר מהתורה. ומה טעם יש בדבר, במה נשתנית הנטיעה מהזריעה המפורשת בתורה לאיסור. אכן מבואר

ובספר שבת הארץ (מובא במעדי ארץ בקו"א) פירש שאמנם מעשה האיסור הוא מלאכת האדם אבל התקיימות האיסור הוא בכך שהארץ אינה שובתת. והרמב"ם ברמזו מגדיר את קיום המצוה או האיסור, ואילו בהלכות מגדיר את מעשה המצוה [וכפי שמתבאר אצלנו דבר זה בהרבה מקומות, כגון לענין מצות פריה ורבייה, מצות התשובה, תקיעת שופר ועוד]. ולפי"ז דעת הרמב"ם כהרמב"ן שאין איסור מצד עיקר הדין לעשות פעולה קודם השביעית שעל ידו ייקלט הצמח בשביעית, כי סוף סוף אין כאן מעשה האדם. וכן גוי העושה מלאכה בשדה ישראל - מותר.

אך נראה מחוור יותר לפרש בדעת הרמב"ם באופן אחר, והוא על דרך שמצינו להרשב"א בתשובה (ח"א שנו) לענין מצות ב"ד להמית את המחויב מיתה, שאף אם הומת על ידי נכרי שפיר דמי. והיינו משום שעיקר המצוה הוא תוצאת הדבר ולא הפעולה, כלומר המצוה המוטלת על בית דין לדאוג לכך שהוא ימות, לאו דוקא להמיתו בעצמו או ע"י שלוחם, ועל כן שפיר עושים זאת אף ע"י גוי הגם שאין שליחות לנכרי, כי א"צ שמעשה ההמתה יתייחס לב"ד אלא עליהם לדאוג רק לתוצאה. וכעין זה כתב הר"ד (בקדושין כט). לענין מצות האב למול את בנו, שמצוותו נוהגת בין ביום בין בלילה להתעסק ולטפל במילת בנו ולכך אין זו מצוה עשה שהזמן גרמה, כי המצוה לטרוח בדבר בכל זמן שהוא ולא דוקא ביום השמיני. ובקובץ שיעורים (ביצה אותיות כה-כו) ובקובץ שמועות (ב"מ י) ביאר כן בגדר מצות קבורה, ותירץ בזה כיצד קוברים ביו"ט על ידי עממין והרי אין שליחות לנכרי והיאך מתקיימת המצוה. וכיוצא בזה יש מצדדים במה שדן בספר מחנה אפרים (שלוחין ושותפין יא) לענין עשיית מעקה ע"י נכרי, שהמצוה היא הטיפול בתוצאה ולא מעשה עשיית המעקה עצמו.

והבי נמי יש לומר בדעת הרמב"ם בגדר מצות השביתה, שיש לאדם לדאוג לכך שהארץ תשובת ולהימנע מכל דבר המונע את שבתתה, וא"כ כל פעולה הגורמת לכך שלא תשובת הארץ, אסורה היא באיסור עשה דשביתה. הוה אומר: אין המצוה שהארץ תשובת אף ללא פעולת האדם כלל [בדומה לשביתה בהמתו בשבת], וגם אין המצוה שהאדם ישובת ממלאכת הארץ, אלא האדם מצווה להימנע מכל פעולה המבטלת את שבתת הארץ. ולפי"ז יצא שאמנם אם רואה נכרי העובד בשדהו מעצמו אינו חייב למונעו כי האיסור הוא רק אם גורם הישראל לבטל שבתת הארץ, אבל אם יאמר אדם לנכרי לעבוד - עובר הוא על מצות השביתה מהתורה שהרי נסבב על ידי מעשיו שהארץ לא שבתה [וכמו לענין מצוה, בית דין מקיימים מצות ההמתה על ידי שמסבבים את המיתה, הגם שנהרג ע"י נכרי - כך לענין עבירה יש לומר כגדר הזה, שהיא נעשית ע"י גרימת האדם]. ואכן כן כתב המהרש"ל (חכמת שלמה ב"מ ז) שאמירה לנכרי במלאכת שביעית אסורה מהתורה. והיינו כגדר הנ"ל. ולפי זה היה נראה דאין לאסור נטיעה קודם שביעית מחמת הקליטה בשביעית, שהרי לא עשה האדם בשביעית עצמה פעולה המבטלת את שבתת הארץ.

ה ע' בשיעורים ב"סק"ד, ו"סק"ב, יא"סק"ג, צג"סק"ו, קלא"סק"ג.

ו ע"ע בזה בשיעורים קמב, קמד, ג-ו; קסד,

ז וכ"כ באבי עזרי. לכאן נראה שגם לפי הגדר הזה יש מקום לאסור נטיעה קודם השביעית שתקלט בשביעית, כי כיון שהמצוה היא התוצאה יתכן שאף קודם השביעית מצווה בדבר זה (וכמו שמשתבר שאין הפרש אם אומר לנכרי בשביעית עצמה או אומר לו מקודם לכן לעבוד בשביעית), וכמו במילת יום השמיני לתור"ד שמוטל עליו לדאוג קודם הזמן הגם שנאמר בתורה 'וביום השמיני'. ולפי"ז יש לומר גדר זה בדעת שאר הראשונים.

השנה השישית, הרי הפירות אינם 'פירות שביעית' אלא פירות ששית הם ולא חלה בהם קדושה.

א וזוה יש לפרש דין סיכת הפגים (בשביעית פ"ב מ"ה) שרבו בו השיטות, ונראה מפשט דברי הרמב"ם (שמיטה ויובל ג-ט-י) וכן מפורש בתורא"ש בשביעית, שלר' יהודה במקום שנהגו שלא לסוך, סכים בשביעית את הפגים שחנטו בששית ונכנסו לשביעית, ואין סכים את פגי השביעית בשנה השמינית. וכבר תמהו טובא בענין זה, כיצד תהא התוספת חמורה מהעיקר, שבשמינית אסורה מלאכה זו ובשביעית מותרת (ע' חזו"א שביעית יז, ב). ובקהלות יעקב (שביעית ט) כתב שהסיכה אינה מלאכת האילן, שלא נועדה להצמיח את הפירות אלא להטעימם ולהשביחם, וכתב לחדש שבשביעית נאסרה גם מלאכה בפירות ולא רק באילן, אלא שזה תלוי בקדושת הפירות, אם פירות שביעית הן אם לאו, ואין הדבר תלוי בזמן שעושה את הפעולה.

ואולם בתורא"ש מפורש שהסיכה נועדה לזרוז ההבשלה, ואם כן קשה כיצד אסור בשמינית דבר המותר בשביעית, 'ציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא?!'.

אך לפי מה שנתבאר אתי שפיר דברי הרא"ש - וכך גם יתפרשו דברי הרמב"ם - שהרי בעצם לא נאסרה כל מלאכה בשביעית אלא 'מלאכת השביעית' בלבד, רק למעשה כל מלאכה הנעשית בשביעית יש עליה תורת מלאכת שביעית אפילו אם נעשית לתועלת שמינית, על כן סובר רבי יהודה שזה דוקא במלאכה שדרכה להעשות אבל במקום שאין נוהגים לסוך, אעפ"י שעושה אותה בשביעית אין זו 'מלאכת שביעית' שהרי סוף סוף זוהי גמר מלאכת השנה השישית, לסוך את פירות השישית, ורק במקום שנוהגים לסוך נחשבת הסיכה למלאכת שביעית מצד מה שהיא נעשית בשביעית. מאידך סיכת פגי שביעית בשמינית אסורה מפני שהיא 'מלאכת שביעית' בעצם".

א ונתיישבו בזה גם קושיות רעק"א שפתחנו בהן, דשפיר יש ללמוד תוספת עינוי יוהכ"פ ממלאכה דשביעית, כי כפי שנתבאר דין התוספת אמור כלפי הזמן עצמו ולכל דיניו, ואינו דין בניהוג ההלכות הפרטיות של הזמן, עד שנבוא לחלק בין איסור מלאכה לעינוי. ומה שהתיר ר"ת נטיעה, וכן מה שמותרות מלאכות לצורך השישית בזמן התוספת, היינו משום שאף בשביעית לא נאסרה אלא 'מלאכת שביעית' ואין בכלל זה מלאכות הנעשות בתוספת לצורך השישית, או - לדעת רבנו תם - מלאכות חד פעמיות שאינן מתייחסות לשנה מסוימת.²¹

²¹ כי כן דרך המלאכה, לעשות עתה דבר לתועלת השנה הבאה, והואיל וכן, ציוותה תורה לשבות גם ממלאכה זו. עפ"י א"מ יו"ד ח"ג קל.

²² ולכא"ו מדון תוספת הוא, וא"כ בזה"ב דין הוא שיהא מותר, אבל ברמב"ם משמע שאף בזה"ב אסור. וצ"ל דמדובר בן הוא.

²³ וע' אגרות משה יו"ד ח"ג קל. ובאופן אחר במנחת שלמה ח"ג קכא,ג.

הטעם בשו"ת מהרי"ט צהלון (קעו) לפי שהנטיעה אינה מלאכה שנתית אלא מלאכה חד פעמית הנעשית לצורך שנים רבות, ועל כן לדעת ר"ת מותרת מן התורה מפני שאינה כלולה במלאכת שביעית. ואף שאר הראשונים דפליגי, אינם חולקים ביסוד הענין אלא סוברים שגם מלאכה הנעשית באקראי בשנה זו, בכלל 'מלאכת שביעית' היא, ולא דוקא מלאכה המתחדדת באופיה לזמן מסוים.

ואם כן מובן שאעפ"י שתוספת שביעית כשביעית עצמה, ולדעת רש"י אסור אף ליטע מקודם לכן באופן שייקלט בזמן התוספת, מכל מקום מלאכה לצורך הששית מותרת בזמן התוספת, כי הרי אף בשביעית עצמה מותרת מלאכה של שנה אחרת [אלא שנתחדש מקרא ד'בחריש ובקציר' לאסור קציר שביעית לצורך השמינית כנ"ל. וע' בית ישי (ד, ב)], ולר"ת אתה מוצא זאת בנטיעה המותרת מדאורייתא, אלא שלשאר הראשונים כל דבר הנעשה בשביעית נחשב 'מלאכת שביעית' משא"כ דבר הנעשה בזמן התוספת לצורך הששית.²²

וזהו גם הטעם שאין קדושה בפירות בזמן התוספת, הגם שהתוספת היא כשביעית עצמה לא רק לענין איסור מלאכה, אך הרי היא מוגדרת כ'תוספת' ולא עיקר שביעית, כלומר דין התוספת אינו משנה את התאריך, וכפי שביארו האחרונים עפ"י דברי התוס' בכתובות (מז) שמצות שמחת יום טוב אינה נוהגת בזמן התוספת, כי סוף סוף עדיין לא נכנס היום הבא, וגם לא חל דין 'לילה' בזמן התוספת, כפי שכתבו הש"ך והגר"א ועוד פוסקים (ביו"ד קצו) לענין הפסק טהרה שמצד הדין מועיל לעשותו אף לאחר קבלת שבת קודם שחשכה. וכן הביא הש"ך (שם) מהאגור אודות ספירת העומר שא"א לספור את היום הבא בזמן התוספת, שהרי היום הבא עדיין לא הגיע [וכדברי מהרש"ל שהמקבל עליו שמיני עצרת מבעוד יום, אוכל סעודתו בסוכה. ודלא כהט"ז (או"ח תרסח) שהקשה על כך - שהרי סוף סוף עדיין הוא שביעי של חג ולא שמיני. אלא שיש מקום לדון להצדיק דברי הט"ז מטעם אחר, כי עיקרו של יום עצרת (שתרגמו 'כנשי') הוא באסיפה וכינוס מהסוכה לבית, וכדתרגם בת"י (במדבר כט, לה) 'עצרת תהיה לכם' - כנישין תהוון בחדוא מן מטלכון לבתיכון', ומענין קדושת היום הוא הכניסה מהסוכה הביתה, וכמו שפרש"י בסוכה (מח). על 'שמיני רגל בפני עצמו' - שאין יושבים בסוכה, כי זה ענינו ומהותו של היום, וא"כ כשמוסיף על קדושת היום כבר נכנס הביתה²³]. והואיל ועתה היא

²⁴ [וטעמם של שאר הראשונים האוסרים ליטע בזמן התוספת, הגם שאין זו מלאכה השייכת לשנת השביעית, ואינה נעשית בשביעית עצמה, ומאי שנא מעבודת מקשאות ומדלעות - צ"ל שסוברים שגם מלאכה כזו זו שאינה מתייחסת לשנה מסוימת נאסרה בשביעית כמלאכת שביעית, ועל כן יש גם כלפי דין תוספת. ולפי"ז נראה שגם אילן סרק אסור ליטע בתוספת אף אם ייקלט קודם השביעית. ובמנח"ש (ח"א מח וח"ג קכ) נסתפק בזה.

ושמא יש לומר לדעת הראשונים שרק חריש וקציר מותרים כשאינם 'מלאכת שביעית', כמשמעות הכתוב 'בחריש ובקציר' - של שביעית - תשובות - שהרי לא כתיב 'שבות מחריש ומקציר'), אבל הלאוין המפורשים אסורים בשביעית בכל גווני, הגם שאינם שייכים לשנת השביעית דוקא, והנטיעה בכלל זריעה היא ולכן אסורה בכל אופן. ולפי"ז יתחדש שאסור לזרוע ירק בזמן התוספת אפילו לצורך שישית, ורק חרישה תירו בירושלמי. צריך בדיקה.

²⁵ וכברכה משולשת עמ"ס ברכות מובא מתור"י החסיד שאפשר לאכול מצת לילה ראשון בזמן התוספת, ומבואר ג"כ שאף לענין שאר דיני היום התלויות בלילה, מהניא דין תוספת. ורק לענין הלכות שאינן שייכות ליום טוב או לשבת כגון ספירת שבעה נקיים וספירת העומר לא מועיל תוספת, אבל למצוות היום מהניא לכל מילי.

עיקרי דברים לשיעור שפא

א מפשט דברי רש"י ר"ת ור"ש נראה שאסור מדאוריתא ליטע קודם שביעית נטיעה שתיקלט בשביעית, מצד עיקר מצות שביעית ולא משום דין 'תוספת'. ומוזה נראה כדברי המנחת-חינוך שמצות שבייתה בשביעית נאמרה כלפי הארץ, בדומה ל'שביתת בהמתו' בשבת. ואף כשעובד נכרי מעצמו בקרקע ישראל אסור. וכן נראית דעת הר' אלחנן והריטב"א. לפי זה אף בזמן הזה שאין דין 'תוספת' נוהג, יש לאסור ליטע באופן שייקלט בשביעית. וכן צדד הגרשו"א. (א)

ב נראה שאיסור קליטה בשביעית הוא מפני שמעשה האדם נמשך עד גמרו, כאילו נטע בשביעית. [ולפי זה אין ראייה לדין שביתת הארץ שלא ע"י ישראל]

ב **ברעת** הרמב"ם נראה שגדר אזהרת השביתה הוא פעולת האדם שבעטיה אין הארץ שובתת. ולפי זה אמירה לנכרי לעבוד בשדה ישראל אסורה מהתורה [כדברי מהרש"ל] אבל לא כשעובד הלה מעצמו. (ב)

ג נראה שאיסור קליטה בשביעית הוא מפני שמעשה האדם נמשך עד גמרו, כאילו נטע בשביעית. [ולפי זה אין ראייה לדין שביתת הארץ שלא ע"י ישראל]

ב **ברעת** הרמב"ם נראה שגדר אזהרת השביתה הוא פעולת האדם שבעטיה אין הארץ שובתת. ולפי זה אמירה לנכרי לעבוד בשדה ישראל אסורה מהתורה [כדברי מהרש"ל] אבל לא כשעובד הלה מעצמו. (ב)

ד מצוינו מצוות ואזהרות שעיקרן התוצאה ולא הפעולה עצמה, וגדר מעשה המצוה הוא לדאוג ולטפל בדבר שייעשה / שלא ייעשה. ונפ"מ שהן מתקיימות גם ע"י פעולת נכרי בציווי ישראל, כגון ביצוע עונש ב"ד על ידי נכרי (רשב"א) ועוד. וכן הוא איסור מלאכה בשביעית להרמב"ם כנ"ל (ד)

ה מצוינו מצוות ואזהרות שעיקרן התוצאה ולא הפעולה עצמה, וגדר מעשה המצוה הוא לדאוג ולטפל בדבר שייעשה / שלא ייעשה. ונפ"מ שהן מתקיימות גם ע"י פעולת נכרי בציווי ישראל, כגון ביצוע עונש ב"ד על ידי נכרי (רשב"א) ועוד. וכן הוא איסור מלאכה בשביעית להרמב"ם כנ"ל (ד)

א מפשט דברי רש"י ר"ת ור"ש נראה שאסור מדאוריתא ליטע קודם שביעית נטיעה שתיקלט בשביעית, מצד עיקר מצות שביעית ולא משום דין 'תוספת'. ומוזה נראה כדברי המנחת-חינוך שמצות שבייתה בשביעית נאמרה כלפי הארץ, בדומה ל'שביתת בהמתו' בשבת. ואף כשעובד נכרי מעצמו בקרקע ישראל אסור. וכן נראית דעת הר' אלחנן והריטב"א. לפי זה אף בזמן הזה שאין דין 'תוספת' נוהג, יש לאסור ליטע באופן שייקלט בשביעית. וכן צדד הגרשו"א. (א)

ב נראה שאיסור קליטה בשביעית הוא מפני שמעשה האדם נמשך עד גמרו, כאילו נטע בשביעית. [ולפי זה אין ראייה לדין שביתת הארץ שלא ע"י ישראל]

ב **ברעת** הרמב"ם נראה שגדר אזהרת השביתה הוא פעולת האדם שבעטיה אין הארץ שובתת. ולפי זה אמירה לנכרי לעבוד בשדה ישראל אסורה מהתורה [כדברי מהרש"ל] אבל לא כשעובד הלה מעצמו. (ב)

ב נראה מוכח מכמה מקומות שלא נאסרה מהתורה אלא 'מלאכת שביעית', לא מלאכה שאינה מתיחדת לשנה זו. מלבד קציר שביעית היוצא לשמינית שנלמד מקרא לאסור כ'תוספת'.

